

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

МАЛАХОВА ОЛЬГА ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 343.121.4 (477)

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ СПРИЯННЯ ЗАХИСТУ
У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, доцент
ГЛОВЮК Ірина Василівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
в.о. завідувача кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
ТІТКО Іван Андрійович,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
т.в.о. завідувача кафедри кримінального та
адміністративного права і процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
ГРИНЮК Володимир Олексійович,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Захист відбудеться «___» _____ 2016 р. о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тенденції реформування кримінального процесуального законодавства більшості країн світу, в тому числі й України, спрямовані на розширення змагальності у кримінальному судочинстві. Втілюючи у кримінальному провадженні України дану конституційну засаду, законодавець не обмежив дію змагальності судовими стадіями кримінального процесу, а поширив її на досудове розслідування.

Відповідно до п. 5.9 Указу Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки», удосконалення процесуального забезпечення справедливості і права на захист під час кримінального провадження передбачає надання широкого кола процесуальних повноважень стороні захисту на стадіях досудового і судового розгляду, а також на етапі апеляційного оскарження рішення, забезпечуючи рівні процесуальні можливості, в тому числі щодо збору доказів як для сторони захисту, так і для сторони обвинувачення, посилення контролю з боку суду стосовно застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Основною умовою реалізації змагальності у кримінальному провадженні є забезпечення процесуальної рівності сторін, що не потребує наділення обвинувачення та захисту однаковими процесуальними правами, але вимагає дотримання балансу процесуальних можливостей сторін кримінального провадження. Процесуальна рівність сторін у кримінальному судочинстві досягається за допомогою інституту сприяння захисту (*favor defensionis*), призначенням якого є компенсація менших процесуальних можливостей сторони захисту щодо обстоювання своєї правової позиції.

Реалізація змагальності та забезпечення права на захист досягається через участь сторони захисту у кримінально-процесуальному доказуванні. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) розширює можливості сторони захисту у кримінально-процесуальному доказуванні, передбачаючи для неї певні способи збирання доказів. Проте процесуальні можливості підозрюваного та захисника щодо самостійного збирання доказів під час досудового розслідування не забезпечують реалізацію змагальності у кримінальному провадженні в повному обсязі, крім того, така нерівність прав сторін кримінального провадження у доказуванні не усувається під час судового провадження. Розширення прав сторони захисту у кримінально-процесуальному доказуванні повинно відбуватися з урахуванням специфіки її процесуальної діяльності, оскільки не можна наділити підозрюваного (обвинуваченого), захисника процесуальними правами зі збирання доказів, якими користується сторона обвинувачення. Таким чином, особливий науковий інтерес представляє реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні як правового засобу, спрямованого на нейтралізацію різниці обсягу прав сторони обвинувачення і сторони захисту щодо збирання доказів у кримінальному процесі.

До проблеми сприяння захисту у кримінальному провадженні зверталися такі науковці, як: Р.В. Багдасаров, О.А. Банчук, Л.Є. Владіміров, І.Ю. Гловацький, Л.В. Головка, В.Г. Гончаренко, С.В. Гончаренко, Я.П. Зейкан, Є.О. Карякін, О.М. Ларін, К.В. Легких, Л.М. Лобойко, Т.А. Лотиш, А.І. Макаркін, І.Б. Михайловська, М.А. Міхеєнкова, М.Г. Моторигіна, В.Т. Нор, І.Л. Петрухін, О.В. Піюк, В.О. Попелюшко, О.В. Смірнов, В.К. Случевський, Ю.І. Стецовський, М.С. Строгович, І.Я. Фойницький, Б.І. Яворський, О.Г. Яновська, Арі-Матті Нутіла (Ari-Matti Nuuttila), Єжі Скорупка (Jerzy Skorupka), Ларс Хеумен (Lars Heuman), Ліза Ландсверк (Lise K. Landsverk), Матті Толванен (Matti Tolvanen), Пер Хенрік Ліндблом (Per Henrik Lindblom), Фенівесі Чаба (Fenyvesi Csaba) та ін.

Проблеми участі сторони захисту у кримінально-процесуальному доказуванні досліджувались у працях Г.І. Алейникова, Н.М. Басай, А.М. Бірюкової, Т.В. Варфоломєєвої, В.К. Волошиної, Є.І. Виборнової, І.Ю. Гловацького, І.В. Гловюк, В.Г. Гончаренка, В.О. Гринюка, Ю.М. Грошевого, Я.П. Зейкана, Л.Б. Ісмаїлової, О.В. Капліної, С.О. Ковальчука, Т.В. Корчевої, О.Ю. Костюченко, О.П. Кучинської, Л.М. Лобойка, В.Г. Лукашевича, Т.В. Лукашкіної, О.Ю. Ланя, П.А. Лупінської, О.А. Ляша, В.А. Люліч, А.І. Макаркіна, Є.Г. Мартинчика, В.Т. Маляренка, М.А. Маркуш, О.Р. Михайленка, М.М. Міхеєнка, А.С. Нерсесяна, М.О. Ноздріної, В.Т. Нора, Н.М. Обрізан, М.А. Погорецького, М.М. Погорецького, В.О. Попелюшка, П.І. Репешка, О.В. Рибалки, Н.М. Сенченко, Д.Б. Сергєєвої, М.І. Сірого, Є.В. Смирнова, О.С. Старенького, С.М. Стахівського, М.М. Стоянова, О.Ю. Татарова, В.М. Тертишника, Г.К. Тетерятник, А.М. Титова, І.А. Тітка, В.М. Трофименка, В.В. Тютюнника, Л. Д. Удалової, Р.А. Чайки, А.П. Черненка, С.С. Чернявського, Н.П. Черняк, В.П. Шибіка, О.Г. Шило, В.І. Шишкіна, А.Г. Шияна, М.Є. Шумила, О.Г. Яновської та ін.

У 2010 р. була захищена кандидатська дисертація Б.І. Яворського на тему: «Сприяння захисту як необхідна умова забезпечення функціонування засади змагальності у кримінальному судочинстві», проте вона була підготовлена на основі законодавства, яке втратило чинність у 2012 р.

У сучасній українській доктрині на основі КПК України 2012 р. інститут сприяння захисту комплексно не досліджувався. Враховуючи те, що чинний КПК України поширив основи змагальності й на досудове розслідування, виникає необхідність законодавчого забезпечення процесуальної рівності сторін кримінального провадження та її практичної реалізації. У зв'язку з цим особливою актуальності набуває подальше наукове дослідження реалізації інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні, зокрема, у контексті забезпечення балансу процесуальних можливостей сторін кримінального провадження щодо збирання доказів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося у межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Удосконалення сучасного кримінально-процесуального

законодавства та забезпечення його ефективності в умовах правової реформи» на 2011–2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у розробці науково обґрунтованої концепції функціонування інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні.

Дана мета зумовила визначення та вирішення таких завдань:

проаналізувати доктринальний розвиток теорії *favor defensionis*;

з'ясувати суть та зміст *favor defensionis* як інституту кримінального процесуального права;

визначити значення сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні;

систематизувати процесуальні можливості сторони захисту щодо самостійного збирання доказів під час досудового розслідування;

охарактеризувати процес збирання доказів під час досудового розслідування сторонами кримінального провадження з урахуванням функціонування інституту сприяння захисту;

визначити правовий порядок дослідження доказів під час судового розгляду у суді першої інстанції в контексті сприяння захисту;

сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КПК України у контексті реалізації інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі збирання, перевірки та оцінки доказів у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є проблеми реалізації інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовувалися загальнонаукові і спеціальні методи пізнання. Історико-правовий метод дав можливість виділити напрямки доктринального розвитку теорії *favor defensionis* (п. 1.1). Метод системного аналізу використовувався при визначенні *favor defensionis* як інституту кримінального процесуального права (п. 1.2). Завдяки використанню методу системно-структурного аналізу було визначено структуру інституту сприяння захисту (п.п. 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3). Формально-юридичний метод застосовувався при аналізі норм чинного кримінального процесуального права України з метою виявлення особливостей реалізації виняткових прав сторони захисту у кримінально-процесуальному доказуванні (п.п. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3). За допомогою порівняльного методу було проаналізовано розподіл тягаря доказування між стороною обвинувачення та стороною захисту у кримінальному провадженні України з урахуванням міжнародно-правових актів, зарубіжного законодавства та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) (п. 3.1). Використання формально-логічного методу дозволило визначити понятійний

апарат за темою дисертаційного дослідження (п. 1.2). Метод моделювання дав можливість сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України (п.п. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3).

Нормативну базу наукового дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти в галузі прав людини, акти кримінального процесуального та кримінального законодавств України та інших держав (КПК Азербайджанської Республіки, КПК Естонської Республіки, КПК Республіки Білорусь, КПК Грузії, КПК Республіки Казахстан, КПК Республіки Молдова, КПК Російської Федерації, КПК Туркменістану, КК Австрійської Республіки, КК Аргентинської Республіки, КК Китайської Народної Республіки, КК Французької Республіки), практика ЄСПЛ.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, узагальнення судової практики Апеляційного суду міста Києва, а також судові рішення місцевих судів, розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2013-2016 роки.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням реалізації інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України, в якій розроблено концепцію зазначеного інституту з метою забезпечення балансу процесуальних можливостей сторін кримінального провадження щодо збирання доказів.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, які мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано розглядати як частину інституту сприяння захисту сукупність правових норм, що встановлюють обов'язки осіб, які мають владні повноваження, вчиняти процесуальні дії в інтересах сторони захисту;

запропоновано та обґрунтовано доцільність визнання за стороною захисту права витребувати та отримувати лише документи-докази, а не речові докази, через відсутність у сторони захисту можливостей їх зберігання в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, та складнощі дотримання належної процедури їх збирання;

доведено необхідність надати стороні захисту право огляду захисником змісту Інтернет-сторінок, доступ до яких не обмежується власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, та запропоновано правила фіксації його результатів, що полягає у протоколюванні та обов'язковому застосуванні безперервного відеозапису;

доведено необхідність доповнення переліку рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, що можуть бути оскаржені в порядку ст. 303 КПК України,

рішенням слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення;

на основі положень міжнародно-правових актів, зарубіжного законодавства, а також практики ЄСПЛ запропоновано правовий режим презюмування події кримінального правопорушення, вчинення якого інкримінується обвинуваченому, тягар спростування якого покладається на сторону захисту, що можливо лише у кримінальних провадженнях щодо злочинів, які мають підвищений рівень суспільної небезпеки та зачіпають інтереси не лише однієї особи, а значного кола осіб, суспільства та держави в цілому, у контексті розподілу тягаря доказування та сформовано умови правомірності такого презюмування, за яких не нівелюється презумпція невинуватості;

доведено, що суд не має права відмовляти стороні захисту в дослідженні висновку експерта та у допиті свідків з тієї підстави, що інформація про висновок експерта та про свідків не була відкрита в порядку ст. 290 КПК України;

доведено, що при розгляді клопотання про визнання доказу недопустимим діє презумпція недопустимості доказу, яку необхідно спростувати тому учаснику судового провадження, який подав суду доказ;

удосконалено:

визначення сприяння захисту, під яким розуміється інститут кримінального процесуального права, що охоплює сукупність правових норм, які наділяють сторону захисту винятковими правами та встановлюють обов'язки осіб, які мають владні повноваження, вчиняти процесуальні дії в інтересах сторони захисту, з метою врівноваження комплексу прав та можливостей сторін кримінального провадження для відстоювання власних тверджень перед судом і заперечення доводів сторони обвинувачення;

підхід, відповідно до якого інститут сприяння захисту охоплює виняткові права сторони захисту: право обвинуваченого, який обвинувачується у вчиненні злочину, за яке передбачено довічне позбавлення волі, на розгляд кримінального провадження судом присяжних; право підозрюваного (обвинуваченого) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують; право підозрюваного (обвинуваченого) мати захисника; право підозрюваного (обвинуваченого) не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; право підозрюваного (обвинуваченого) давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення, в тому числі й неправдиві, чи в будь-який момент відмовитися їх давати; право сторони захисту звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні такого клопотання; право сторони захисту не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення; право сторони захисту виступати у судових дебатах після прокурора та право на останню репліку під час

судових дебатів; право обвинуваченого на останнє слово; право засудженого, який перебуває під вартою, подавати касаційну скаргу протягом трьох місяців з моменту отримання копії вироку, а не з моменту проголошення судового рішення, як для інших учасників судового провадження;

теоретичні положення щодо обов'язковості задоволення стороною обвинувачення та судом клопотань сторони захисту, спрямованих на встановлення обставин, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого чи пом'якшують його покарання;

аргументацію необхідності посилення стороною обвинувачення на докази у повідомленні про підозру, оскільки такий обов'язок слідчого, прокурора забезпечить реалізацію права підозрюваного знати в чому його підозрюють в межах, визначених ст. 6 (3) (а) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

дістало подальшого розвитку:

точка зору про те, що сприяння захисту є інститутом кримінального процесуального права, оскільки відповідає наступним ознакам правового інституту як: однорідність соціального змісту; юридична єдність правових норм; специфіка засобів правового регулювання;

положення про те, що умовою реалізації засади змагальності у кримінальному провадженні є функціонування інституту сприяння захисту, що обумовлює процесуальну рівність сторін кримінального провадження шляхом забезпечення балансу процесуальних можливостей обвинувачення та захисту щодо збирання доказів;

аргументація можливості проведення захисником огляду, не пов'язаного із застосуванням процесуального примусу, та пропозиції про його законодавчу регламентацію, що має містити умови проведення огляду та вимоги до фіксації провадження даної слідчої (розшукової) дії;

твердження, що отримані стороною захисту фактичні дані повинні визнаватись доказами з моменту їх одержання, оскільки момент визнання їх доказами в контексті змагальності не може залежати від суб'єктивної думки сторони обвинувачення про приєднання джерел такої інформації до матеріалів кримінального провадження;

аргументація необхідності запровадження у кримінальному процесуальному законодавстві України концепції «асиметрії правил допустимості доказів», яка має застосовуватися до виправдувальних доказів, отриманих стороною обвинувачення з порушенням процесуальної форми за клопотанням сторони захисту.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, сформульовані в дисертаційній роботі, можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблеми забезпечення процесуальної рівності сторін кримінального провадження (Акт впровадження у навчальний та науково-дослідний процес юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 30.12. 2015р.);

правотворчій діяльності – для розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення норм кримінального процесуального законодавства України;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Судовий контроль у кримінальному судочинстві», «Прийняття кримінально-процесуальних рішень», «Актуальні проблеми кримінального процесу України», «Кримінальне процесуальне доказування», «Участь адвоката в кримінальному провадженні» (Акт впровадження у навчальний та науково-дослідний процес юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 30 грудня 2015 р., Акт про впровадження в навчальну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія» від 20 червня 2016 р.);

правозастосовній діяльності – для удосконалення практики діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду щодо забезпечення прав сторони захисту при проведенні процесуальних дій та прийнятті процесуальних рішень.

Апробація результатів дисертації. Висновки та положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального процесу, міжкафедральному семінарі кафедр кримінального процесу та криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати наукового дослідження оприлюднені на наукових та науково-практичних конференціях і семінарах, у тому числі на: V Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій XX-річчю Національної академії правових наук України «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні» (м. Одеса, 27 листопада 2013 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 4 квітня 2014 р.); Круглому столі, присвяченому 80-річчю з дня народження професора А.Я. Дубинського «Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах» (м. Київ, 4 квітня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса 16-17 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова політика в Україні: питання теорії та практики» (м. Київ, 24 жовтня 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування» (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса 15-16 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 22 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Досудове провадження по матеріалах та кримінальних справах: стан, проблеми та перспективи» (Республіка Білорусь, м. Мінськ, 29 травня 2015 р.); V Міжнародній науковій конференції «Адвокатура:

минуле та сучасність» (м. Одеса, 14 листопада 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (м. Харків, 4 грудня 2015 р.); Дистанційній конференції «Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування» (м. Одеса, 2 квітня 2016 р.); Круглому столі «Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження» (м. Запоріжжя, 21 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображені у 20 публікаціях, у тому числі 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, 15 тезах доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що включають 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (354 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 213 сторінок, із них основний текст – 165 сторінок, додатки (2) – 5 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлюються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, апробація результатів дослідження, зазначається про публікації та структуру дисертації.

Перший розділ «Правова природа інституту сприяння захисту» складається з чотирьох підрозділів, в яких розглянуто історію розвитку теорії *favor defensionis*, сприяння захисту як інститут кримінального процесуального права, значення сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні, правову природу матеріалів, одержаних стороною захисту під час кримінального провадження.

У **підрозділі 1.1. «Історія розвитку теорії *favor defensionis*»** проаналізовано доктринальний розвиток теорії *favor defensionis*. Зазначено, що у розшуковому кримінальному процесі науковці (Б. Карпцов, Ф. Каррара, К. Міттермайер) призначення *favor defensionis* визначали як компенсацію інквізиційних основ кримінального провадження. Після проведення судової реформи 1864 р. дореволюційні процесуалісти (Л.Є. Владіміров, В.К. Случевський, І.Я. Фойницький) *favor defensionis* розглядали як правовий засіб, спрямований на забезпечення процесуальної рівності між обвинувачем та обвинуваченим у кримінальному судочинстві Російської імперії. У такому ж значенні визначався *favor defensionis* й надалі у дослідженнях радянських науковців (О.М. Ларін, Ю.І. Стецовський, М.С. Строгович), які реалізацію

сприяння захисту досліджували, здебільшого, у судовому провадженні. Натепер у зв'язку з розширенням основ змагальності у кримінальному судочинстві дедалі більше науковців (Р.В. Багдасаров, О.А. Банчук, В.Г. Гончаренко, С.В. Гончаренко, Я.П. Зейкан, Л.М. Лобойко, І.Б. Михайловська, М.А. Міхєєнкова, М.Г. Моторигіна, В.Т. Нор, І.Л. Петрухін, В.О. Попелюшко, О.В. Смірнов, Б.І. Яворський, О.Г. Яновська) звертають увагу на необхідність існування певних переваг сторони захисту у кримінальному провадженні з метою забезпечення балансу процесуальних можливостей сторін для обстоювання своїх правових позицій.

У *підрозділі 1.2. «Сприяння захисту як інститут кримінального процесуального права»* встановлено, що у вітчизняній та європейській (Норвегії, Польщі, Угорщини, Фінляндії, Швеції) науковій літературі відсутня єдність думок щодо трактування *favor defensionis*, хоча науковці одноставно визначають його як правовий засіб, який зобов'язує суб'єктів владних повноважень вчиняти процесуальні дії в інтересах сторони захисту з метою забезпечення процесуальної рівності сторін.

Підтримана точка зору В.Т. Нора та Б.І. Яворського, що *favor defensionis* є інститутом кримінального процесуального права. Надано авторське визначення сприяння захисту як інституту кримінального процесуального права. Зміст інституту сприяння захисту складають правові норми, що визначають: виняткові права сторони захисту; обов'язки осіб, які мають владні повноваження, вчиняти процесуальні дії в інтересах сторони захисту; засади кримінального провадження, що сприяють захисту.

У *підрозділі 1.3. «Значення сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні»* звернено увагу на проблемність процесуальної рівності сторін кримінального провадження. Відзначено, що посилення активності сторони захисту у кримінально-процесуальному доказуванні повинно відбуватися у двох взаємообумовлених та взаємозалежних напрямках: 1) забезпечення належного правового порядку реалізації прав сторони захисту зі збирання доказів, що передбачені КПК України; 2) шляхом наділення підозрюваного (обвинуваченого) та захисника правами, що надають їм засоби впливу на процес збирання та перевірки доказів. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні покликана розширити межі активності підозрюваного (обвинуваченого) та захисника у кримінально-процесуальному доказуванні, що є необхідним кроком для створення належних умов обстоювання їх правових позицій перед судом на основі процесуальної рівності сторін.

У *підрозділі 1.4. «Правова природа матеріалів, одержаних стороною захисту під час кримінального провадження»* зазначено, що відповідно до чинного КПК України сторона захисту збирає докази шляхом витребування та отримання речей та копій документів, залучення експерта, тимчасового доступу до речей та документів. Дотримання підозрюваним (обвинуваченим), захисником вимог процесуального порядку одержання доказів обумовлюють прийнятність критеріїв допустимості до матеріалів, отриманих стороною

захисту, а тому, за умови належності таких фактичних даних, вони мають визнаватися доказами з моменту їх отримання та досліджуватися на тих самих умовах, що й докази сторони обвинувачення.

Другий розділ «Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні у досудовому провадженні» складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню особливостей збирання доказів стороною захисту у досудовому розслідуванні, а також реалізації інституту сприяння захисту: у процесуальній діяльності сторони обвинувачення зі збирання доказів під час досудового розслідування; під час заявлення стороною захисту клопотань, що спрямовані на збирання та перевірку доказів; під час ознайомлення стороною захисту з матеріалами досудового розслідування.

У *підрозділі 2.1. «Збирання доказів стороною захисту у досудовому розслідуванні»* доведено що об'єктами витребування та отримання стороною захисту мають бути лише документи-докази. Висновки ревізій та акти перевірок, які одержуються стороною захисту в порядку витребування та отримання, охоплюється поняттям «документ». Аргументовано, що речі, відомості та висновок експерта не можуть бути об'єктом витребування та отримання.

Зазначено, що сторона захисту має право не використовувати в процесі доказування висновок експерта, отриманий на договірних умовах. Обґрунтовано, що слідчий суддя не має права відмовляти стороні захисту у задоволенні клопотання про залучення експерта з причин недоведеності неможливості самостійного залучення експерта, якщо підозрюваний має право на безоплатну вторинну правову допомогу відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», а також якщо сторона захисту з об'єктивних причин не має доступу до об'єктів експертного дослідження.

Запропоновано передбачити право захисника проводити огляд, не пов'язаний із застосуванням процесуального примусу, а саме: огляд місця події, місцевості, приміщень, доступ до яких необмежений; огляд документів та речей за письмовою згодою осіб, які ними володіють; огляд житла чи іншого володіння особи за письмовою згодою осіб, які ними володіють; огляд змісту Інтернет-сторінок.

У *підрозділі 2.2. «Реалізація інституту сприяння захисту у процесуальній діяльності сторони обвинувачення зі збирання доказів під час досудового розслідування»* відзначено, що процесуальний порядок збирання доказів стороною обвинувачення підпорядкований двом основним вимогам КПК України, які є елементами інституту сприяння захисту: обов'язок слідчого, прокурора доказувати обставини, що складають предмет доказування (ч. 1 ст. 92 КПК України), а також всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання (ч. 2 ст. 9 КПК України).

Зазначено, що реалізація інституту сприяння захисту у процесуальній діяльності сторони обвинувачення зі збирання доказів під час досудового розслідування виражається у наділенні підозрюваного винятковими правами, яким кореспондує обов'язок суб'єктів владних повноважень забезпечити їх реалізацію.

У підрозділі 2.3. *«Реалізація інституту сприяння захисту під час заявлення стороною захисту клопотань, що спрямовані на збирання та перевірку доказів»* обгрунтовано необхідність встановлення обов'язку слідчого, прокурора приєднувати до матеріалів досудового розслідування документи, що надаються стороною захисту, а також обов'язок сторони обвинувачення задовольняти клопотання підозрюваного, захисника про проведення процесуальних дій, направлених на одержання виправдувальних доказів, за наступних умов: має бути обгрунтовано необхідність проведення процесуальної дії та неможливість самостійного її проведення; однократність тотожного по суті клопотання; повторне заявлення клопотання можливо, якщо воно обгрунтовується новими доказами або в ході кримінального провадження була підтверджена необхідність в його задоволенні.

У підрозділі 2.4. *«Реалізація інституту сприяння захисту під час ознайомлення стороною захисту з матеріалами досудового розслідування»* розглянуто правовий порядок оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає у не розгляді клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, а також постанови про відмову у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, запропоновано шляхи його удосконалення.

Обгрунтовано необхідність закріплення в КПК України переліку документів, які обов'язково мають надаватися стороні захисту для ознайомлення в порядку ст. 221 КПК України, а саме: протоколи слідчих (розшукових) дій, що здійснювалися за клопотанням сторони захисту чи за участі підозрюваного та захисника; матеріали, якими обгрунтовується повідомлення про підозру.

Запропоновано після виконання вимог ст. 290 КПК України надати стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, право заявляти клопотання про доповнення досудового розслідування, за винятком проведення негласних слідчих (розшукових) дій, про зміну кваліфікації кримінального правопорушення, закриття провадження та встановити п'ятиденний строк з моменту завершення відкриття матеріалів для реалізації такого права.

Третій розділ *«Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні під час судового провадження у першій інстанції»* присвячений дослідженню реалізації інституту сприяння захисту під час дослідження доказів у судовому розгляді, а також активності суду у кримінально-процесуальному доказуванні в контексті сприяння захисту.

У підрозділі 3.1. *«Реалізація інституту сприяння захисту під час дослідження доказів у судовому розгляді»* встановлено, що у міжнародно-

правових актах, у тому числі ратифікованих Україною, законодавстві окремих зарубіжних країн (Австрійської Республіки, Аргентинської Республіки, Китайської Народної Республіки, Французької Республіки), а також практиці ЄСПЛ закріплена можливість покладання тягара доказування певних обставин кримінального провадження на сторону захисту. Зазначено, що презюмування події кримінального правопорушення, вчинення якого інкримінується обвинуваченому, тягар спростування якого покладається на сторону захисту є допустимим за умов: надання стороною обвинувачення доказів, які б підтверджували факт вчинення кримінального правопорушення обвинуваченим, та доведення їх переконливості перед судом поза розумним сумнівом; докази, що спростовують подію кримінального правопорушення, є об'єктивно досяжними лише стороні захисту.

Дослідження доказів у судовому розгляді у контексті сприяння захисту потребує законодавчого закріплення обов'язку суду задовольняти клопотання обвинуваченого, захисника про судовий виклик осіб для допиту, про проведення допиту свідків, про витребування речей та документів, які сторона захисту самостійно не може отримати, а також про дослідження доказів, наданих обвинуваченим (захисником), якщо сторона захисту доведе їх належність та допустимість в порядку ч. 2 ст. 92 КПК України.

У *підрозділі 3.2. «Реалізація інституту сприяння захисту при визнанні доказів недопустимими»* досліджуються проблемні аспекти правового порядку визнання доказів недопустимими під час судового розгляду. Обґрунтовано, що при розгляді клопотання про визнання доказу недопустимим діє спростовна презумпція недопустимості доказу.

Зазначено, що ст. 89 КПК України не визначає право суду за власною ініціативою визнавати доказ недопустимим у разі встановлення його очевидної недопустимості під час судового розгляду. Враховуючи те, що вирішення питання недопустимості доказів під час ухвалення підсумкового судового рішення позбавляє учасників судового провадження права наводити аргументи проти такого визнання, запропоновано закріпити за судом право ініціювати питання щодо визнання доказу недопустимим у разі встановлення його очевидної недопустимості під час судового розгляду.

Обґрунтовано необхідність закріплення у ст. 86 КПК України концепції «асиметрії правил допустимості доказів», яка застосовувалась би за клопотанням сторони захисту до порушень процесуальної форми, допущені стороною обвинувачення при збиранні виправдувальних доказів, якщо достовірність фактичних даних не викликає сумніву, вони отримані з належного джерела.

У *підрозділі 3.3. «Активність суду у кримінально-процесуальному доказуванні під час судового розгляду у контексті сприяння захисту»* зазначено, що реалізація основ змагальності у судовому провадженні не виключає активної участі суду у кримінально-процесуальному доказуванні, проте обмежує її з метою забезпечення неупередженості судового розгляду. Судово-слідчі дії за ініціативою суду мають здійснюватись для перевірки

належності, допустимості та достовірності доказів, що надані сторонами кримінального провадження.

Як одну із складових частин інституту сприяння захисту розглянуто субсидіарну активність суду у кримінально-процесуальному доказуванні, що має проявлятися у встановленні обов'язку суду збирати виправдувальні докази для встановлення обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують покарання, що виключають кримінальну відповідальність, є підставою для закриття кримінального провадження, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, а також обов'язку ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження з метою встановлення або перевірки обставин, що виправдовують обвинуваченого чи пом'якшують його покарання.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, формуються пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства:

1. У результаті доктринального розвитку теорії *favor defensionis* призначення сприяння захисту еволюціонувало від компенсації інквізиційних основ розшукового кримінального процесу до забезпечення процесуальної рівності сторін у змішаному кримінальному провадженні.

2. Інститут сприяння захисту є сукупністю правових норм, які наділяють сторону захисту винятковими правами та встановлюють обов'язки осіб, які мають владні повноваження, вчиняти процесуальні дії в інтересах сторони захисту, з метою врівноваження комплексу прав та можливостей сторін кримінального провадження для відстоювання власних тверджень перед судом і заперечення доводів сторони обвинувачення. До змісту інституту сприяння захисту входять правові норми, що встановлюють: виняткові права сторони захисту; обов'язки осіб, які мають владні повноваження, вчиняти процесуальні дії в інтересах сторони захисту; засади кримінального провадження, що сприяють захисту.

3. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні забезпечує баланс процесуальних можливостей сторін кримінального провадження щодо збирання доказів, що, в свою чергу, обумовлює втілення основ змагальності у кримінальному провадженні.

4. Сторона захисту збирає докази шляхом витребування та отримання копій документів, залучення експерта, тимчасового доступу до речей та документів. Фактичні дані, отримані стороною захисту в процесуальному порядку за умови їх належності, мають визнаватися доказами з моменту їх отримання та досліджуватися на тих самих підставах, що й докази сторони обвинувачення.

5. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні обумовлює необхідність законодавчого закріплення обов'язку сторони обвинувачення приєднувати до матеріалів досудового розслідування документи, що надаються стороною захисту, та задовольняти обґрунтовані клопотання підозрюваного, захисника про проведення процесуальних дій, що направлені на одержання виправдувальних доказів, а також обов'язку суду задовольняти клопотання обвинуваченого, захисника про судовий виклик осіб для допиту, про проведення допиту свідків, про витребування речей та документів, які сторона захисту самостійно не може отримати, та досліджувати докази, надані обвинуваченим (захисником), якщо сторона захисту доведе їх належність та допустимість у порядку ч. 2 ст. 92 КПК України.

6. Презумування події кримінального правопорушення, вчинення якого інкримінується обвинуваченому, тягар спростування якого покладається на сторону захисту не суперечить інституту сприяння захисту та не нівелює дію презумпції невинуватості, якщо стороною обвинувачення надано докази, які б підтверджували факт вчинення кримінального правопорушення обвинуваченим, та доведено їх переконливість перед судом поза розумним сумнівом, а докази, що спростовують подію кримінального правопорушення, є об'єктивно досяжними лише стороні захисту.

7. Для забезпечення реалізації права сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, наводити аргументи проти визнання доказу недопустимим доцільно передбачити право суду ініціювати питання щодо визнання доказу недопустимим у разі встановлення його очевидної недопустимості під час судового розгляду.

8. Для уникнення покладення на сторону захисту відповідальності за допущені стороною обвинувачення порушення норм кримінального процесуального законодавства при збиранні виправдувальних доказів необхідно законодавчо закріпити у ст. 86 КПК України концепцію «асиметрії правил допустимості доказів» як складову частину інституту сприяння захисту, що має застосовуватись за таких умов: наявність клопотання сторони захисту на використання таких доказів; достовірність доказів не викликає сумніву; докази отримані з належного джерела.

9. Межі активності суду у доказуванні під час судового розгляду обмежені дією принципу змагальності. Суд повинен мати право ініціювати проведення всіх судово-слідчих дій, якщо вони направлені на перевірку належності, допустимості та достовірності доказів, наданих сторонами кримінального провадження. Реалізація інституту сприяння захисту під час встановлення обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами у судовому розгляді обумовлює необхідність субсидіарної активності суду у кримінально-процесуальному доказуванні в інтересах сторони захисту з метою нейтралізації різниці обсягу прав сторін кримінального провадження щодо збирання доказів.

10. Для реалізації інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні запропоновано внести зміни та доповнення до КПК України, зокрема: п. 3 ч. 3 ст. 42 (встановлення умов конфіденційного побачення); п. 11 ч. 3 ст. 42 (надання стороні захисту права складати протокол); ст. 49 (надання підозрюваному права заявляти клопотання про призначення адвоката для здійснення захисту за призначенням з числа вказаних ним осіб); ст. 86 (встановлення умов застосування концепції «асиметрії правил допустимості доказів»); ст. 89 (уточнення порядку визнання доказів недопустимими); ст. 92 (визначення тягара доказування); ст. 93 (уточнення порядку витребування та отримання документів-доказів стороною захисту); ч. 3 ст. 99 (надання стороні захисту права подавати завірені копії документів); ст. 220 та ст. 350 (уточнення порядку розгляду клопотань сторони захисту, що спрямовані на збирання та перевірку доказів); ст. 221 (встановлення переліку матеріалів, що мають надаватися для ознайомлення стороні захисту в обов'язковому порядку); ст. 223 (визначення випадків обов'язкової участі захисника при проведенні слідчих (розшукових) дій та порядку повідомлення осіб про проведення процесуальних дій, участь яких є обов'язковою) ст. 237-1 (визначення процесуального порядку проведення захисником огляду); ст. 243 (встановлення обов'язку сторони обвинувачення повідомляти сторону захисту про залучення експерта); ст. 244 (уточнення порядку розгляду слідчим суддею клопотання про залучення експерта); п. 6 ч. 1 ст. 277 (встановлення обов'язку сторони обвинувачення вказувати в повідомленні про підозру докази, якими обґрунтована підозра); ст. 278 (визначення строку повідомлення про підозру); ст. 290 (встановлення строку, протягом якого сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право заявити клопотання про доповнення досудового розслідування, про зміну кваліфікації кримінального правопорушення, закриття провадження); ст. 303 (оскарження рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення).

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Малахова О.В. Проблемні питання залучення експерта стороною захисту [Електронний ресурс] / О.В. Малахова // Право і громадянське суспільство. – 2014. – № 3 (8). – Режим доступу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/187-problemni-pytannya%20zaluchennyaksperta-storonoyu-zakhystu-malakhova-o-v>.
2. Малахова О.В. Питання розподілу тягара доказування між сторонами кримінального провадження / О.В. Малахова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 10/1. – Т. 2. – С. 161-163.
3. Малахова О.В. Історія розвитку теорії favor defensionis / О.В. Малахова // Прикарпатський юридичний вісник. – 2014. – № 3. – С. 282-293.

4. Малахова О.В. Витребування та отримання речей та документів як спосіб збирання доказів стороною захисту / О.В. Малахова // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 4. – С. 168-173.

5. Малахова О.В. Активність суда в доказуванні во время судового розбирательства в контексте *favor defensionis* / О.В. Малахова // *Legea și viața*. – 2015. – № 11/3. – С. 78-81.

6. Малахова О.В. Співвідношення *favor defensionis* та *onus probandi* у кримінальному провадженні України / О.В. Малахова // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 329-332.

7. Малахова О.В. Обов'язок та тягар доказування у кримінальному провадженні України / О.В. Малахова // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 27 листопада 2013 р.) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. – Одеса : Юридична література, 2013. – С.215-219.

8. Малахова О.В. Адвокатське розслідування в кримінальному провадженні України / О.В. Малахова // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : матеріали VI Міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, 4 квітня 2014 р. – Одеса : ОДУВС, 2014. – С. 198-199.

9. Малахова О.В. Захисник як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні України / О.В. Малахова // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах : матеріали круглого столу (м. Київ, 4 квітня 2014 р.). – К. : ФОП Ліпкан О. С., 2014. – С. 175-178.

10. Малахова О.В. Асиметрія правил допустимості доказів / О.В. Малахова // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. С.В. Ківалова (м. Одеса, 16-17 травня 2014 р.) : у 2 т. – Одеса : Юрид. літ., 2014. – Т. 1. – С. 670-671.

11. Малахова О.В. Щодо процесуального порядку визнання доказів недопустимими в судовому розгляді / О.В. Малахова // Правова політика в Україні: питання теорії та практики : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року) : в 2 т. – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – Т. 2. – С. 213-216.

12. Малахова О.В. Реалізація *favor defensionis* під час розгляду клопотання сторони захисту у судовому провадженні / О.В. Малахова // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. – С. 85-87.

13. Малахова О.В. Переваги сторони захисту у контексті відкриття матеріалів іншій стороні / О.В. Малахова // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 306-308.

14. Малахова О.В. Інститут сприяння захисту у кримінальному процесуальному праві України / О.В. Малахова // Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 року) / Редкол. : д.ю.н. І. С. Грищенко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – К. : Принт-Сервіс, 2015. – С. 421-422.

15. Малахова О.В. Реализация favor defensionis во время рассмотрения ходатайств стороны защиты о проведении процессуальных действий в досудебном расследовании в соответствии с УПК Украины и УПК Республики Беларусь / О.В. Малахова // Современные проблемы и перспективы развития досудебного производства по материалам и уголовным делам : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 29 мая 2015 г.) / учреждение образования «Акад. М-ва внутр. дел Респ. Беларусь» ; редкол. : И.Г. Мухин (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Академия МВД, 2015. – С. 98-100.

16. Малахова О.В. Витребування та отримання речей та документів як спосіб збирання доказів стороною захисту / О.В. Малахова // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали V Міжнар. наук. конф. (14 листоп. 2015 р., м. Одеса) / уклад. : І.В. Гловюк, О.В. Малахова, Л.Ю. Чекмарьова ; від. за вип. М.М. Стоянов. – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 223-226.

17. Малахова О.В. Процесуальні особливості проведення огляду захисником // Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). – Харків : ХНУВС, 2015. – С. 426-428.

18. Малахова О.В. Проблемні аспекти реалізації права підозрюваного (обвинуваченого) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють (обвинувачують) / О.В. Малахова // Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування : матеріали дистанційної конференції, м. Одеса, 2 квітня 2016 р. / від. за вип. : В.В. Тіщенко, О.П. Вашук, І.В. Гловюк, М.В. Шкрибайло ; Нац.ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 73-76.

19. Малахова О.В. Межі активності суду у доказуванні під час судового розгляду в суді першої інстанції та сприяння захисту / О.В. Малахова // Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження : матеріали круглого столу, 21 квітня 2016 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2016. – С. 104-106.

20. Малахова О.В. Проблемні аспекти правового порядку визнання доказів недопустимими / О.В. Малахова // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 339-341.

АНОТАЦІЯ

Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2016.

Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням реалізації інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України.

У дисертації проаналізовано доктринальний розвиток теорії *favor defensionis*, з'ясовано суть та зміст *favor defensionis* як інституту кримінального процесуального права, визначено значення сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні, з'ясована правова природа матеріалів, одержаних стороною захисту під час кримінального провадження.

Охарактеризовано процесуальні можливості сторони захисту щодо самостійного збирання доказів під час досудового розслідування. Розкрито процес збирання доказів під час досудового розслідування сторонами кримінального провадження з урахуванням функціонування інституту сприяння захисту.

Проаналізовано правовий порядок дослідження доказів під час судового розгляду у суді першої інстанції в контексті сприяння захисту. З'ясовано межі активності суду в кримінально-процесуальному доказуванні з урахуванням змагальності судового розгляду.

Сформульовано науково-обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КПК України у контексті реалізації інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні

Ключові слова: інститут сприяння захисту, кримінально-процесуальне доказування, сторона захисту, процесуальна рівність, змагальність.

АННОТАЦИЯ

Малахова О.В. Реализация института благоприятствования защите в уголовно-процессуальном доказывании. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2016.

Диссертация является первым в отечественной науке специальным комплексным исследованием реализации института благоприятствования защите в уголовно-процессуальном доказывании согласно действующему уголовному процессуальному законодательству Украины.

Рассмотрено доктринальное развитие теории *favor defensionis*. Определена сущность благоприятствования защите как института уголовного процессуального права. Под институтом благоприятствования защите понимается совокупность правовых норм, которые наделяют сторону защиты исключительными правами, устанавливают обязанности лиц, имеющих властные полномочия, совершать процессуальные действия в интересах защиты, с целью уравнивания комплекса прав и возможностей сторон уголовного производства для отстаивания собственных утверждений перед судом и возражения доводов стороны обвинения. Установлено, что содержание института благоприятствования защите охватывает правовые нормы, устанавливающие: исключительные права стороны защиты; обязанности лиц, имеющих властные полномочия, совершать процессуальные действия в интересах стороны защиты; принципы уголовного производства, благоприятствующие защите. Охарактеризовано содержание института благоприятствования защите в соответствии с действующим УПК Украины.

Установлено, что значение реализации института благоприятствования защите в уголовно-процессуальном доказывании заключается в расширении пределов активности подозреваемого (обвиняемого) и защитника в уголовно-процессуальном доказывании, что является необходимым шагом для создания надлежащих условий отстаивания их правовых позиций перед судом на основе процессуального равенства сторон.

Определен процессуальный порядок собирания доказательств стороной защиты во время досудебного расследования. Охарактеризован процесс собирания доказательств во время досудебного расследования сторонами уголовного производства с учетом функционирования института благоприятствования защите.

Установлено, что реализация института благоприятствования защите в процессуальной деятельности стороны обвинения по собиранию доказательств во время досудебного расследования выражается в наделении подозреваемого исключительными правами. Исследован правовой порядок реализации исключительных прав подозреваемого во время досудебного расследования.

Рассмотрен правовой порядок заявления и рассмотрения ходатайств стороны защиты, которые направлены на собирание и проверку доказательств, в контексте благоприятствования защите.

Охарактеризован правовой порядок ознакомления стороны защиты с материалами досудебного расследования до его окончания (ст. 221 УПК Украины), а также в порядке открытия материалов другой стороне (ст. 290 УПК Украины). Рассмотрен порядок обжалования бездействия следователя, прокурора, которое состоит в не рассмотрении ходатайства об ознакомлении с материалами досудебного расследования до его окончания, а также постановления об отказе в удовлетворении ходатайства об ознакомлении с материалами досудебного расследования до его окончания.

Определен правовой порядок исследования доказательств во время судебного разбирательства в суде первой инстанции в контексте благоприятствования защите. Охарактеризовано распределение бремени доказывания между сторонами уголовного производства в ходе судебного разбирательства. Определена возможность возложения на сторону защиты бремени доказывания отсутствия события уголовного правонарушения.

Рассмотрен правовой порядок признания судом доказательства недопустимым. Определены условия применения концепции «асимметрии правил допустимости доказательств», которая должна применяться к оправдательным доказательствам, полученных стороной обвинения с нарушением процессуальной формы.

Определены пределы активности суда в уголовно-процессуальном доказывании в контексте состязательности судебного разбирательства. Рассмотрена субсидиарная активность суда в уголовно-процессуальном доказывании как составная часть института благоприятствования защите.

Ключевые слова: институт благоприятствования защите, уголовно-процессуальное доказывание, сторона защиты, процессуальное равенство, состязательность.

SUMMARY

Malakhova O.V. Implementation of institute of defence promotion in criminal procedure proving. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Law Degree, specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic examination, operational-search activity. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2016.

The dissertation is the first special comprehensive research that is devoted to the implementation of favor defensionis in criminal procedure proving according to the current criminal procedural legislation of Ukraine.

The concept of institute of defence promotion in criminal procedure proving, as a specific legal mechanism, the purpose of which is to ensure the procedural equality of parties to criminal proceedings, is developed.

The essence and significance of favor defensionis, as an institution of the criminal procedure law, are determined.

Its structure and content according to the current criminal procedural legislation of Ukraine are defined.

Process of collecting and examining evidence during the pre-trial investigation and the court proceedings in the first instance is characterized taking into account the functioning of institute of defence promotion.

The procedural opportunities of the defense of independent collection of evidence during pre-trial investigation are examined.

Key words: institute of defence promotion, criminal procedure proving, defense party, procedural equality, adversarial.

Підписано до друку 18.10.2016 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1610-1а.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.